

VINTERSKADER

av FAGUS-rådgiver Inger Hilmersen

Vinterherdighet hos planter er et svært omfattende tema. Plantenes herdighet bestemmes av kombinasjoner av mange faktorer. De enkelte artene har en genetisk klimatilpasning som skal sikre overlevelse i opprinnelsesområdet. Der er prosesser i plantene styrt av blant annet temperatur, daglengde og fuktighetsforhold.

Treaktige planter i temperert klima har en årssyklus med vinterhvile, bryting på våren og skuddvekst vår og sommer, avmodning ettersommer og høst med påfølgende hvile som oppheves gradvis av lave temperaturer på senhøst og vinter.

Forflytninger mellom sør og nord, fjell og kyst, nedbørsrike og tørre områder osv kan påvirke tidspunktet for start eller avslutning av de ulike prosessene i syklusen, og derved herdighet og overvintringsevne.

Når klimaet endres, og plantematerialet kommer fra ulike områder over hele verden, er det vanskelig å si noe sikkert om plantenes herdighet både nå og i fremtiden. Men vi vet en del om årsakene til vinterskader og til dels hvilke utslag de får.

Vårfrostskade

Planter med opprinnelse i innlandet eller i fjellområdene er tilpasset et stabilt vinterklima og en kort, varm sommer. Hvilen oppheves gradvis. For mange arter er hviletiden over rundt årsskiftet. Plantene er da klare til å bryte så snart temperaturen gir anledning til det. Dette skal sikre at plantene utnytter en kort sommersesong maksimalt. Når disse plantene utsettes for høye temperaturer i januar eller februar vil sevjen stige og knoppene svelle. Påfølgende kuldeperioder gir frostskafer.

Planter med opprinnelse i kystnære områder vil i motsetning til innlandsplantene ha en lengre og mer stabil hvileperiode, som ikke oppheves ved kortvarige varmeperioder på vinteren. De vil derfor bryte senere og i mindre grad være utsatt for denne typen frostskafer. Etter vinteren 2004/2005 så vi mye skadet spirea, særlig blant artene med kontinentalt opphav, blant disse

Spiraea densiflora. *Spiraea x vanhouttei*, en art som regnes for å være nokså frostutsatt, viste ingen tegn til vinterskader.

Høstfrostskade

Planter med opprinnelse i vårt klima som har vekst avslutningen styrt av daglengden vil stort sett avslutte veksten ettersom dagene blir kortere på ettersommeren. Synkende temperatur utover høsten akklimatiserer plantene slik at de tåler lave temperaturer. En varm og nedbørrik høst kan føre til at ikke plantene modner så godt. En brå overgang til kuldegrader vil kunne gi skader på plantene. Høstfrost fører som regel til at skuddtopper og knopper blir ødelagt. Temperaturen virker også inn på plantenes rotvekst og dårlig avmodning kan gi frostskafer på røttene.

Mange planteslag med utenlandsk opprinnelse og enkelte innenlandske planter vokser så lenge temperaturen er over et visst nivå. Dette gjelder blant annet roser. Akklimatisering er viktig også for disse plantene. Plutselige, store temperaturfall vil uventet føre til skader på plantevevet.

Soppsykdommer

Kombinasjoner av forsinket avmodning og tidlig bryting med påfølgende skader og stress hos plantene gir optimale forhold for angrep av enkelte soppsykdommer. Brune og døde greiner på tuja og sypryss skyldes ofte en kombinasjon av klimaskade og soppangrep. På disse artene har det gjennom flere år vært problemer med skader etter angrep av soppene *Kabatina*, *Phytophthora* og *Phomopsis*.

Sviskade

Den tradisjonelle sviskaden kommer også frem om våren. Vintergrønne planter som har stått i sterk vårsol er enten døde eller har store skader på solsiden. Sviskadene kommer av at plantene er utsatt for sterk oppvarming og uttørking mens det ennå er tele i jorden. Plantene har ikke mulighet til å ta opp nok vann til å kompensere for uttørkingen og blir dermed sterkt skadet. Tilsvarende arter som står skyggefullt og skjermet for vårsol får ofte ingen skader i det hele tatt. Denne skaden forekommer ofte på vintergrønne planter som *Juniperus*, *Picea glauca* 'Conica', *Mahonia*, *Vinca*, *Cotoneaster dammeri* og *C. x suecicus*. Skadeårsaken kan også være en kombinasjon mellom dårlig klimatilpasning og soppangrep.

Det er dessverre lite å gjøre med disse skadene når de først har oppstått. Vintergrønne, lave busker, som *Mahonia* og *Cotoneaster* kan skjæres ned. De vil bryte med nye skudd fra rothalsen og de nedre delene av greinene dersom ikke frosten har skadet rotsystemet.

Podede roser er utsatt for frostskafer over podestedet, og det hjelper lite at grunnstammen overlever. På vintergrønne nåletrær fjernes skadde partier og greiner. Hos en del arter vil brytingen være sporadisk, og kultivarer med spesiell vekstform kan være vanskelige å få pene igjen.

Plantevalg er viktig

Riktig plantevalg og bevissthet omkring plantemateriale er viktig for å unngå at vinterskader får stort omfang i årene fremover. De ustabile vintrene de senere årene gjør at det i større grad anbefales å satse på planter med opprinnelse i kystområder også i innlandet. Dette må imidlertid balanseres med at plantene må ha toleranse for lave vintertemperaturer.

Noe av det importerte plantematerialet har dårlig hardighet og bør plantes i begrenset omfang. Det advares mot for store masseplantinger med få arter. Dette gir gode muligheter for soppangrep, og konsekvensene av planteutgang er store.

I tillegg skal man være oppmerksom på importtidspunkt og plantetidspunkt i forhold til det norske klimaet og plantenes vekststart eller vekstavslutning. Men også for innenlandsk plantemateriale kan forflytninger skape problemer.

Det arbeides med å finne plantevalg som har større toleranse i forhold til ulike og skiftende klimaforhold.

Norske vintre er i det hele tatt en utfordring for de fleste, og det eneste som er sikkert, er at vintrene kommer til å variere også i åra framover!

Inger Hilmersen er planteskolekonsulent i Norsk Gartnerforbund.

